

УДК 323.2

ЛОБІЗМ У ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА: ПЛЮСИ ТА МІНУСИ**LOBBIZM IN THE POLITICAL SYSTEM OF SOCIETY: PROS AND CONS****Малявін Є. В.,**

старший викладач кафедри соціології та політології, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна), e-mail: evgeny.party@ukr.net, ORCID: 0000-0002-7287-5725

Malyavin E. V.,

senior lecturer at the Department of Sociology and Political Science, Faculty of Social and Humanitarian Technologies, National Technical University «Kharkov Polytechnic Institute» (Kharkiv, Ukraine), e-mail: evgeny.party@ukr.net, ORCID: 0000-0002-7287-5725

Проаналізовано світовий досвід розвитку такого соціально-політичного інституту як лобізм. Метою статті є аналіз специфіки функціонування лобізму в політичній системі суспільства, а також визначення природи позитивного й негативного впливу даного політичного інституту на взаємовідносини між соціальними групами у сучасній державі. Автором використані наступні методи дослідження: метод аналізу, соціологічний метод, історичний та метод порівняння. Зокрема, наводяться дані соціологічного дослідження щодо рівня участі громадян України у громадському житті. Історичний метод використовувався для огляду досвіду США, щодо лобістської діяльності. Метод порівняння, дозволив визначити головну перешкоду для поширення лобізму в українській практиці, мова йде про слабкість громадянського суспільства. Підводячи підсумок необхідно констатувати факт існування як позитивних так і негативних наслідків від лобістської діяльності, проте автором доводиться, що в умовах демократичного устрою саме лобізм здатен стати дієвим механізмом подолання корупції за умови розвинутого громадянського суспільства та правової держави.

Ключові слова: групи впливу, політична діяльність, лобізм, групи тиску, політична система, громадянське суспільство.

In the article, the author analyzed the development processes in the world practice of the socio-political institution – lobbyism. The purpose of the article is to analyze the specifics of the functioning of lobbyism in the political system of society, as well as to determine the nature of the positive and negative influence of this political institution on the relationship between social groups in the modern state. The author used the following research methods: the method of analysis, the sociological method, the historical and the method of comparison. The author cited data from sociological studies on the level of participation of Ukrainian citizens in public life. The historical method was used to review the US experience regarding lobbying. The comparison method was used to identify the main obstacle to the spread of lobbyism in Ukrainian practice, it is a question of the weakness of civil society. Summing up, the author stated the existence of both positive and negative consequences of lobbying activities. The author has proved that under a democratic regime, lobbyism is capable of becoming an effective mechanism for overcoming corruption, under the condition of a developed civil society and a rule of law.

Keywords: influence groups, political activity, lobbyism, pressure groups, political system, civil society.

На даному етапі розвитку демократичного суспільства існують деякі об'єднання людей, що мають загальну мету: донести свої вимоги до органів влади. Деякі з них оперують економічними важелями, інші ж воліють діяти непомітно, у коридорах влади. Лобізм є одним з головних типів впливу таких груп на органи влади.

У багатьох західних країнах лобісти є організованими командами висококласних фахівців, котрі можуть знайти необхідну інформацію, завдяки якій вони впливають на владу. Це, у свою чергу, змушує представників влади прийняти рішення, вигідне для

тієї групи, яку ці фахівці представляють. Звичайно лобісти є посередниками в деяких угодах між групами інтересів і політичними діячами, такими, як члени уряду й безпосередньо законодавці. Таким чином, вони істотно впливають на створення й формування політичного курсу країни. Саме тому лобізм у край важливий у демократичній системі суспільства інститут. Виходячи із цього, ця тема є досить актуальною й потрібною для розуміння того, як діє механізм функціонування сучасної демократичної держави.

У наші дні розвиток інституту лобізму є особливо актуальним через політичні події, що відбуваються. Він допомагає побудувати нові відносини з елітою й олігархами, а також сформувати політичні механізми, які ставлять всіх представників влади в приблизно рівні умови й положення, щоб уникнути тієї ситуації, коли одна група має переваги перед іншими.

У вітчизняному науковому просторі тематика взаємовідносин між різними соціальними групами та владними інституціями, визначенням місця й ролі зацікавлених груп у здійсненні лобістської діяльності представлені у наукових роботах Т. Бевз, В. Солдатенко, В. Горбатенко, С. Телешуна та інших [9; 10]. У дослідницькій літературі практично не освітлений механізм безпосереднього лобіювання професіоналами, які діють «за замовленням» тієї або іншої зацікавленої групи. У політичній науці розвиток теорії груп починається з публікації в 1908 р. праці А. Бентлі «Процес управління», у якій він уперше висунув ідею про те, що в основі політичного процесу лежить узгодження інтересів різних груп, підтримка балансу інтересів між ними, головна роль у якому приділяється державним інститутам [1, с. 78–80].

Поняття «група тиску» трактується в сучасній літературі по-різному. Одні дослідники думають, що «група тиску – відносно вузьке суспільне об'єднання, що активно домагається задоволення власних інтересів за допомогою цілеспрямованого впливу на інститути публічної влади». Інше визначення, більше глибоке говорить: групи тиску – це «промислові й фінансові групи, суспільні рухи й об'єднання, що прагнуть робити систематичний, цілеспрямований вплив як на законотворчу діяльність, так і на процеси реалізації прийнятих законів й адміністративних актів» [4, с. 56–60].

Основи вивчення взаємодії еліт й їхньої ротації були закладені в класичних працях В. Парето, М. Дюверже, Р. Михельса [8; 11; 12]. Сучасними дослідниками, що залишили значимий внесок у розвиток теорії груп інтересів, стали Дж. Копстайн, Д. Маккей, Г. Рейнгольда та інші [7].

Перша публікація, присвячена лобізму, на рівні пострадянського суспільства робота Н. Зяблюк «США: лобізм і політика» [3]. Зазначена робота носила більше ознайомчий чим дослідницький характер. Описуючи умови виникнення, історію розвитку, практику й механізми здійснення лобізму, авторіві все-таки не вдалося обійтися без ідеологічних протиставлень і кліше. Крізь призму необхідних у той час світоглядних установок,

все—таки явно простежувалася спроба об'єктивної оцінки й наукового тлумачення цього феномена. Таким чином, проблематика груп інтересів і лобізму, як політичного інституту, перебуває в стадії розробки і має потребу в додатковому емпіричному та теоретичному вивченні.

Метою статті є аналіз специфіки функціонування лобізму в політичній системі суспільства, а також визначення природи позитивного й негативного впливу даного політичного інституту на взаємовідносини між соціальними групами у сучасній державі.

Засоби масової інформації й наукова література останнім часом стали приділяти значну увагу промисловим і фінансовим групам, суспільним рухам й об'єднанням, що прагнуть робити систематичний і цілеспрямований вплив як на законотворчу діяльність, так і на процеси реалізації прийнятих законів й адміністративних актів. Ці групи називаються у сучасному розумінні «групами тиску» або «групами впливу».

Політичний лобізм причетний до прийняття державних рішень, як термін вперше виникає на початку XIX ст., що й було зафіксовано в протоколах Конгресу США десятого скликання. Пізніше, в 1864 р., термін «лобіювання» почав позначати «придбання голосів за гроші в коридорах конгресу». Така практика засуджувалася громадськістю, і термін «лобі» доволі складно впроваджувався у політичне життя. Пік його популярності в англійській літературі доводиться на 50–60-і роки XX ст., однак значення він уже мав трохи інше. Найчастіше під «лобізмом» розумівся весь позапарламентський процес взаємодії держави й громадянського суспільства. Характерно в цьому плані визначення лобізму англійським дослідником С. Файнером як «будь-якої діяльності організацій, що впливають на органи державної влади з метою сприяння власним інтересам, причому ці організації, на противагу партіям, не готові самі здійснювати безпосередню владу в країні» [5, с. 45–47].

Формування інституту політичного лобізму у цивілізованому виді, як політичний інститут демократичного режиму допомагає населенню краще визначати альтернативи й оцінювати їх, дозволяє визначати міру політичного ризику при ухваленні політичного рішення, підтримує політичну поінформованість на потрібному рівні, забезпечує, хоч і частково, включення громадян у доступні форми впливу на владу. Ми маємо досвід розвинутих держав, які доводять своїм прикладом, той факт, що лобізм, який функціонує у правовому полі може розглядатися в якості альтернативи і тим самим подолатися в якості корупційних схем. Саме тому більшість європейських і американських компаній легально вкладають значні фінансові ресурси домагаючись позитивних і вигідних для себе управлінських рішень. Зокрема, відповідно до федерального звіту США про лобіювання, в 2018 р. п'ять найбільших у країні технологічних компаній витратили на лобіювання урядових чиновників 64,3 млн. доларів. Найбільш щедрої в плані витрат

була корпорація Google: на лобіювання власних інтересів Інтернет-гігант направив понад 18 млн. доларів, це більше, ніж будь-яка інша технологічна компанія. В першу чергу, Google намагалася не допустити введення більше строгих правил в області контенту й реклами [6].

Лобіювання, тобто вплив на процес прийняття державних рішень для вираження й відстоювання групових інтересів конкретної групи або індивіда, у деякому сенсі присутній у будь-якій політичній системі. Проте, характер її оформлення звичайно залежить від властивостей і характеристик даної політичної системи. На лобіювання впливають такі фактори, як політична культура, розвиненість правової системи, політичні традиції, взаємовідносини держави й бізнесу, а також ступінь демократизації політичного процесу. Якщо звернути увагу на американську систему традиції лобіювання, то вона формувалася і трансформувалася з 20 років минулого століття і лише в 2007 р., коли було прийнято Закон про чесне лідерство й відкритий уряд можна вважати що інститут лобіювання набув легалізованих форм. Він посилив контроль над лобістськими компаніями, членами Конгресу й високопоставлених державних чиновників. Зокрема, для сенаторів, що покинули свій пост, передбачається дворічна пауза перед тим, як вони можуть самі почати займатися лобістською практикою. Однак, досвід США є більш прикладом чим рецептом для реформування вітчизняного механізму лобіювання [6]. Тому що, в Україні досі триває процес формування громадянського суспільства у той час як для США лобізм – інститут дієвого громадянського суспільства, канал професійного впливу на думку законодавців з боку суспільно-економічних груп. Позитивна практика лобізму простежується не лише в США, досвід Німеччини, Англії також підтверджує тезу про те що лобіювати інтереси різних соціальних груп в системі державницького управлінських рішень вдається лише за умови працюючого громадянського суспільства.

Існує думка, відповідно до якої кожна країна має власну модель лобізму. Таку сентенцію важко заперечити, оскільки кожна держава має свої традиції як побудови правової системи, так і мабуть це головне свої традиції взаємовідносин і взаємодії в суспільстві. Одним з нових інститутів для українського суспільства є інститут лобізму, що займає особливе місце в системі управлінських відносин і діяльності. Якщо українське суспільство зароджується як демократичне і ринкове, то лобізм неминуче повинен ставати як необхідний інститут даного суспільства. Якщо це суспільство стає як громадянське, то інститут лобізму необхідний, оскільки дозволяє забезпечувати взаємодію даного суспільства з органами державної влади. Нарешті, лобізм, якщо він відкритий, легітимний, тобто цивілізований, покликаний підсилити регулюючу, управлінську й іншу функції діяльності інститутів влади, технологічно якісно вдосконалювати динаміку інтересів соціальних класів, груп і суспільства

в цілому. Проте, необхідно констатувати, що на сучасному етапі українська громада не може дієво контролювати та взаємодіяти через усі елементи громадянського суспільства, тому інститут лобізму в нас має майбутнє але в перспективі. На підтвердження зазначено говорить і результати суспільної думки, які засвідчують стабільно низьку громадську активність громадян в Україні. Так за даними соціологічних опитувань, проведених Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова, протягом 2013–2018 рр. відсоток залучених до громадської діяльності становить 8–10%. Лише 15–17% громадян за ці роки відзначають свою приналежність до громадських об'єднань [2].

Величезний вплив на специфіку інституалізації лобізму робить сам стан суспільства – маргіналізація, страх нововведень, поляризованість, дезорганізація. Тому мають місце лобістські послуги низької якості, дорогі й дуже часто незатребувані, або малоефективні й навіть з кримінальними ознаками.

Лобіювання в політиці повинне бути засноване на здоровому глузді, соціальному досвіді й реаліях життя. Лобізм повинен відбивати соціально – політичну фактуру, об'єктивний зміст. Оскільки лобізм носить всеохоплюючий характер і повинен забезпечувати соціальну підтримку рішень, необхідно більш грамотно ставитися до формування й реалізації. Саме поняття лобізму часто є неординарним і розглядається з діаметрально протилежних сторін. Незважаючи на те, що багато з людей розцінюють лобізм, як обов'язкове й нормальне явище в будь-якому розвиненому демократичному суспільстві, інші бачать у ньому спосіб нелегально впливати на політику держави, завдяки чому злочинні угруповання задовольняють свої інтереси. Таким чином, думки про лобізм варіюються від необхідного вираження своїх інтересів до банальної корупції.

З позитивної сторони лобізм являє собою звичайне, і, у той же час, дуже необхідне явище, що відіграє роль однієї з особливостей демократичного процесу. Лобізм, якщо розглядати його, як систему формування, організації, вираження й подання інтересів різних груп людей, є настільки ж невід'ємним елементом суспільного устрою, як і сама наявність цих інтересів у ньому. Це абсолютно нормально, що кожен представник груп інтересів наполегливо прагне залучити до себе увагу правлячих органів.

Незважаючи на це, існують і негативні сторони лобізму. Дуже часто це явище представляють, як синонім до слів «підкуп» або «протекціонізм». У якості негативного або негативного лобіювання можуть бути застосовані такі протиправні дії, як тиск на владу або хабарі, за допомогою яких певна група осіб приймає з і важливі для себе рішення, що будуть відповідати її інтересам. Більшість людей, які негативно ставляться до лобізму, засновують свою думку саме на таких факторах впливу на управлінські органи. Проте, варто враховувати,

що це тільки один з аспектів, що показує не тільки сильні сторони й можливості деяких соціальних структур, але й уразливості влади й недоліки правлячих органів.

Таким чином, лобізм є втіленням принципу волі соціальних недержавних структур: асоціацій, громадських організацій, шарів та інше. Він дозволяє меншостям виявляти свої інтереси через вплив на політичні органи влади, що, у свою чергу, можна вважати проявом політичного плюралізму й своєрідним вираженням волі. Незважаючи на це, у деяких випадках, лобізм може являти собою есенцію корупції й неправомірного тиску на представників влади для задоволення інтересу злочинних угруповань або навіть урядів інших країн. Він також може бути чинником розвитку відомчості, місництва, націоналізму, різних форм шахрайства та інше. Крім того, лобізм може бути використано не тільки як вираження волі й інтересів окремих груп, але й для надання очевидних переваг конкретним особам, що, за певних умов, може привести до соціальної несправедливості. Не дивлячись на свої плюси й мінуси, лобізм є невід'ємною частиною демократичного суспільства, що розвивається. Саме тому варто звертати увагу на те, яка модель лобізму прийнятна для кожного окремого типу суспільства.

Список використаних джерел

1. Бентлі, А., 2012. 'Процесс государственного управления. Изучение общественных давлений', М.: *Издательство Перо*, 408 с.
2. 'Громадська активність громадян України', *Фонд «Демократичні ініціативи»*, 20 лютого 2019 р. [online] Доступно: <https://dif.org.ua/article/gromadska-aktivnist-gromadyan-ukraini>
3. Зяблюк, НГ., 1999. 'США: лоббизм и политика', М.: *Мысль*, 102 с.
4. Кравченко, АИ., 2015. 'Основы социологии и политологии', М.: *Прспект*, 352 с.
5. Кузнецов, Г. 'Политический лоббизм: мировой опыт', 23 февраля 2019 г. [online] Доступно: <http://www.nirsi.ru/articles/politicheskij-lobbizm-mirovoj-opyt/>
6. 'Лоббизм в США', 23 февраля 2019 г. [online] Доступно: <http://www.tadviser.ru/a/198262>
7. 'Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т.', 2016, за заг. ред. Н. М. Хоми; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін.], Львів: *«Новий Свім–2000»*, Т.1, 516 с.
8. Романюк, АС., 2011. 'Історія західних політичних вчень: Політичні доктрини ХХ – початку ХХІ ст.', К.: *Знання*, 255 с.
9. 'Суспільно-політичні трансформації в Україні: від задумів до реалій: монографія', 2009, В. Ф. Солдатенко, Т. А. Бевз, В. П. Горбатенко та ін., К.: *Парлам. вид-во*, 536 с.
10. Телешун, СО., Рейтерович, ІВ., 2008. 'Вплив фінансово-політичних груп на прийняття стратегічних рішень у сфері політики та економіки: українські реалії: монографія', К.: *Херсон*, 151 с.
11. Pareto, V., 1991. 'The Rise and Fall of Elites: An Application of Theoretical Sociology', London: *Transaction Publishers*, 125 p.
12. Duverger, M., 1972. 'Party Politics And Pressure Groups: A Comparative Introduction', New York: *Crowell*, 158 p.

References

1. Bently, A., 2012. 'Process gosudarstvennogo upravlenija. Izuchenie obshhestvennyh davlenij (The process of public administration. The study of social pressures)', М.: *Izdatel'stvo Pero*, 408 s.
2. 'Gromads'ka aktyvnyist' gromadjan Ukrainy (Public activity of citizens of Ukraine)', *Fond «Demokratychni initsiatyvy»*,

20 ljutogo 2019 r. [online] Dostupno: <https://dif.org.ua/article/gromadska-aktivnist-gromadyan-ukraini>

3. Zjabljuk, NG., 1999. 'SShA: lobbizm i politika (USA: Lobbying and Politics)', M.: *Mysl'*, 102 s.

4. Kravchenko, AI., 2015. 'Osnovy sociologii i politologii (Fundamentals of sociology and political science)', M.: *Prospekt*, 352 s.

5. Kuznecov, G. 'Politicheskij lobbizm: mirovoj opyt (Political lobbies: world experience)', 23 fevralja 2019 g. [online] Dostupno: <http://www.nirsi.ru/articles/politicheskij-lobbizm-mirovoj-opyt/>

6. 'Lobbizm v SshA (Lobbying in the United States)', 23 fevralja 2019 g. [online] Dostupno: <http://www.tadviser.ru/a/198262>

7. 'Politychna dumka XX – pochatku XXI stolit': metodologichnyj i doktrynal'nyj pidhody: pidruchnyk: u 2-h t. (Political Thought XX – The Beginning of the XXI Century: Methodological and Doctrinal Approaches: A Textbook: In 2 Volumes)', 2016, za zag. red. N. M. Homy; [T. V. Andrushhenko, O. V. Babkina, V. P. Gorbatenko ta in.], L'viv: «Novyj Svit–2000», T.1, 516 s.

8. Romanjuk, AS., 2011. 'Istorija zahidnyh politychnyh vchen': Politychni doktryny XX – pochatku XXI st. (History of Western political doctrines: Political doctrines of the twentieth–beginning of the twenty–first century)', K.: *Znannja*, 255 s.

9. 'Suspil'no-politychni transformacii' v Ukrai'ni: vid zadumiv do realij: monografija (Socio-political transformations in Ukraine: from intentions to realities)', 2009, V. F. Soldatenko, T. A. Bevz, V. P. Gorbatenko ta in, K.: *Parlam. vyd-vo*, 536 s.

10. Teleshun, SO., Rejterovych, IV., 2008. 'Vplyv finansovo-politychnyh grup na pryjnjattja strategichnyh rishen' u sferi polityky ta ekonomiky: ukrai'ns'ki realii': monografija (Influence of financial and political groups on making strategic decisions in the field of politics and economy: Ukrainian realities)', K.; Herson, 151 s.

11. Pareto, V., 1991. 'The Rise and Fall of Elites: An Application of Theoretical Sociology', London: *Transaction Publishers*, 125 p.

12. Duverger, M., 1972. 'Party Politics And Pressure Groups: A Comparative Introduction', New York: *Crowell*, 158 p.

* * *